

ВІЙСЬКОВЕ Й ІДЕОЛОГО-ПОЛІТИЧНЕ ПРОТИСТОЯННЯ УПА ТА ОУН (б) І РАДЯНСЬКИХ КАРАЛЬНИХ СТРУКТУР У 1944–1945 рр. (НА ПРИКЛАДІ СТАНІСЛАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

У статті охарактеризовано ідейні засади, форми й методи боротьби УПА та ОУН (б) з каральними структурами радянської тоталітарної системи на Станіславщині в 1944–1945 рр. Висвітлено пропагандистську діяльність та основні елементи ідейно-політичного виховання визвольних кадрів і населення Станіславщини. Стверджено, що тактика боротьби визвольних сил у 1944–1945 рр. співвідносилася з радянською політикою в регіоні. Проаналізовано заходи місцевого партапарату, спрямовані на радянізацію регіону в загальнорадянську політичну, економічну й культурно-духовну структуру: перекидання додаткових збройних резервів, діяльність спецгруп НКВС і НКДБ, які своїми діями провокували місцеве населення супроти УПА, боївок ОУН, арешти, амністії, проведення широкої радянської пропагандистської акції, спрямованої на підриєв соціальної бази національного підпілля. Доведено, що повстансько-партизанський рух на території Станіславської області був одним із найбільш організованих і динамічних, оскільки мав значну підтримку з боку місцевого населення.

Ключові слова: українська національно-визвольна боротьба, Українська повстанська армія, ОУН (б), радянські каральні органи, НКВС, НКДБ, Станіславщина.

Боротьба УПА та збройного підпілля ОУН (б) за державність на західноукраїнських землях у 1944–1945 рр. набула безкомпромісного протистояння з радянською владою. Повстансько-партизанський рух на території Станіславської області був одним із найбільш організованих і динамічних, оскільки спирався на місцеве населення. Метою статті є аналіз військового й ідеолого-політичного протистояння УПА та ОУН (б) з радянськими каральними структурами на Станіславщині в 1944–1945 рр.

У радянській історіографії збройна боротьба УПА та підпілля ОУН (б) оцінювалася з точки зору ідеологічних концепцій критики “українського буржуазного націоналізму” (Я.Галан, Б.Дуткевич, В.Беляєв, Я.Вітошинський, М.Рубач, М.Гарасименко, В.Чередниченко, М.Івасюта). Ситуація змінилася в період перебудови, коли було опубліковано наукові роботи С.Кульчицького, В.Сергійчука, Г.Дем’яна, Ю.Киричука, які висвітлювали український національно-визвольний рух у повоєнний період на засадах принципу історизму. З проголошенням незалежності України з’явилися дослідження (І.Біласа і П.Брицького, Д.Веденєєва і Г.Биструхіна, О.Іщука і Н.Ніколаєва, О.Стасюк, Г.Стародубець, К.Бондаренка, М.Посівнич, І.Патриляка, Л.Онишка, В.Деревінського, О.Сича, Н.Мизака та ін.), побудовані на раніше не доступних джерельних матеріалах. Активно діє Центр досліджень визвольного руху, який публікує праці про різні аспекти українського визвольного руху. Серед його співробітників відзначимо В.В’ятровича, І.Андрухіву, Р.Грицьківа, В.Гуменюка, Р.Забілого, В.Манзуренку, В.Муравського, В.Мороза, А.Русначенку, П.Дрогобицького, О.Стасюка та ін. Особливої уваги заслуговують діаспорні видання, зокрема роботи В.Косика “Україна і Німеччина у Другій світовій війні”, Т.Гунчака “Ключові проблеми історіографії Другої світової війни” та два короткі енциклопедичні словники П.Содоля “Українська Повстанча Армія, 1943–49 рр. Довідник” з біографічними даними організаторів і командирів УПА та збройного підпілля ОУН (б). У працях сучасних російських істориків С.Біленко, З.Богатирця, В.Помогаєва переважають штампи радянської ідеології про діяльність ОУН (б) і УПА. Винятком є наукові дослідження О.Гогуна й О.Матвєєва, у яких переосмислюється український національно-визвольний рух. Американські дослідники Дж.Армстронг і М.Купер причину тривалості українського збройного руху опору в повоєнний період убачають у масовій підтримці західноукраїнського населення. Незважаючи на значну кількість праць із зазначеної проблематики, залишається поле для нових досліджень визвольної боротьби ОУН (б) й УПА на теренах Станіславщини.

До архівних документів про діяльність ОУН (б) та УПА належать нормативно-розпорядчі документи, накази, директиви, інструкції, вказівки ЦК ВКП(б)-КПРС, ЦК КП(б)У-КПУ обласним, районним комітетам партії, комсомольським, профспілковим організаціям і каральним органам на місцях; оперативні документи, плани, розробки та звіти органів НКВС і КДБ; документи, захоплені каральними органами УРСР під час бойових дій з підрозділами УПА, які містяться в Галузевому державному архіві Служби безпеки України, Центральному державному архіві громадських об'єднань України (ЦДАГО України), Державному архіві Івано-Франківської області. Значний джерельний матеріал міститься в “Літописі Української Повстанської Армії”, “Літописі нескореної нації” за редакцією Я.Ляльки, ряді збірників документів за редакцією В.Сергійчука, двотомному збірнику “Роман Шухевич у документах радянських органів державної безпеки (1940–1950 рр.)” і тритомному виданні “Степан Бандера у документах радянських органів державної безпеки (1939–1959)”. Окрему групу джерел складають мемуарно-ідеологічні праці провідників національно-визвольної боротьби В.Галаси, П.Дужого, П.Федуна-“Полтави”, Б.Гука та ін.

Весною – літом 1944 р. Станіславська область була звільнена від нацистських загарбників. 18 липня 1944 р. розпочалася Львівсько-Сандомирська операція, у результаті якої радянські війська 27 липня зайняли місто Станіслав. З метою утвердження в регіоні радянської влади здійснювалися заходи щодо уніфікації всіх сфер життя відповідно до загальносоюзних взірців. До 1 серпня 1944 р. у західноукраїнських областях з 220 райкомів і 19 міськкомів партії відновлено роботу 180 райкомів і 15 міськкомів¹. На 1 листопада 1944 р. обласна парторганізація нараховувала у своїх рядах 1 587 комуністів². Функції радянських державних установ на місцях виконували відділи виконкомів, які знаходилися під впливом партійних органів. Міста були центрами радянської адміністрації, де розмішувалися збройні частини й війська НКВС, винишувальні загони і т. п. Разом із тим у сільських масивах Станіславщини, за визнанням радянського партапарату, діяльність повстанських загонів “не дає можливості створити районний сільський актив”³. Лісовий рельєф Станіславської області створював сприятливий ґрунт для маневреності збройних відділів УПА.

Проведення кадрової політики впливало з недовіри більшовицької влади до місцевого населення, тому тільки протягом 1945 р. у західноукраїнський регіон було спрямовано 35 тис. відповідальних працівників, з них – партійних працівників – 1 337, комсомольських – 1 210, працівників прокуратури – 185, органів МВС і МДБ – 3 724, промисловості – 4 416, сільського господарства – 4 637, торговельних і фінансових – 1 191, працівників освіти, культури та охорони здоров'я – 16 047 осіб⁴. Значну кількість серед прибулих кадрів склали росіяни, особливо в репресивно-каральних органах⁵. У постанові оргбюро ЦК КП(б)У “Про додатковий набір працівників НКВД і НКГБ для роботи в західних областях України” однією з вимог до співробітників було добре володіння українською мовою⁶.

Радянський адміністративний апарат зіткнувся з масовим національно-визвольним рухом на Станіславщині, що створював перешкоди на шляху радянзації регіону в загальнорадянську політичну, економічну й культурно-духовну структуру. Станіславська область належала до Воєнної округи (ВО) 4, на території якої в 1944 р. діяли група “Говерла” (згодом перейменована на “Карпати-Говерла”) на чолі з І.Бутковським-“Гуцулом” і М.Твердохлібом-“Громом”⁷. Улітку 1944 р. до військової округи входило 40 сотень⁸. У Групі УПА-Захід для оперативного керівництва повстанськими відділами були створені Тактичні відтинки (ТВ)⁹. До ТВ “Гуцульщина” (№ 21, Коломийський) відносилися сотні “Сурма”, “Ім. Колозінського”, “Дністер”, “Ім. Богуна”, “Березівська”, № 61, 63, 64, 65, 66, 67, 68. До ТВ “Чорний ліс” (№ 22, Станіславський) – курені “Підкарпатський”, “Дзвони”, “Смертоносці”, “Сивуля”, “Бескид”; до ТВ “Магура” (№ 23, Калуський) – сотні “Летуни”, “Вітрогони”, “Круки”, “Рисі”, “Бистриця”, “Журавлі”, “Хорти”, “Опришки”¹⁰. Чисельність “Говерли” влітку 1944 р. становила 8 тис. повстанців¹¹. На Станіславщині також діяла мережа оунівського підпілля з крайовими, окружними, надрайонними, районними проводами, станичними організаціями.

Зі вступом Червоної армії на Західну Україну перед провідниками ОУН (б) і УПА постало завдання не допустити встановлення радянської влади в регіоні, а також отримати морально-психологічну й матеріальну підтримку населення: “Коли українські патріоти – патріоти-се-

ляни, робітники та інтелігенція, що живуть легально, дадуть потрібну дійову підтримку підпіллю, – з одного боку, та коли всі українські патріоти ставитимуть відважний опір московсько-більшевицьким загарбникам – з другого боку, – ми переможемо в нашій визвольній боротьбі!”¹². З метою прихильного ставлення до повстанців місцевого населення в наказах по УПА-Захід зазначалося: “Постава до цивільного населення має бути прихильна, приятельська і чесна. Забороняється брати що-небудь від селян на свою руку без відома команд УПА, місцевих теренових Провідників, або згоди селян. Не вимагати від сільського населення речей, яких вони не можуть дати. Всякі проступки будуть строго карані”¹³. Національно-визвольний рух на Станіславщині отримав широку морально-психологічну й матеріальну підтримку з боку місцевого населення, оскільки в його лавах воювали рідні та близькі.

Із наступом радянських військ влітку 1944 р. повстанський рух готувався до тривалого збройного протистояння. Так, у наказі УПА-Захід ч. 2/44 до теренових проводів ОУН областей Станіславів, Дрогобич і Перемишль від 27 серпня 1944 р. ставилося завдання “зорганізувати й скомплектувати теренові проводи ОУН на терені Карпат... охопити сіткою Організації всі села й міста... зорганізувати цивільну адміністрацію терену... зтягнути з терену від цивільного населення для потреб УПА всякі військові речі і приладдя, як зброю, виряд, одіж і т. п... ”¹⁴. “Протягом місяця вересня 1944 р. перевести рекрутський набір у новозмобілізованих відділах. Переробляти як найбільше польовий і бойовий статут, стрілецький вишкіл”¹⁵.

З 1944 р. значну увагу в УПА й ОУН (б) приділялося пропагандистській роботі, яка прирівнювалася до військово-політичної¹⁶. Суб’єктом політико-пропагандистської діяльності була ОУН (б). Програмові положення, агітаційний матеріал, розроблений націоналістичними діячами, широко використовувалися в повстанському запіллі.

Агітаційно-пропагандистською діяльністю в лавах ОУН і УПА, а також серед місцевого населення займалися спеціальні пропагандистські відділи та референти політичних відділів, які очолював політичний штаб. “Політичний штаб розробляв програми ідеологічної та політичної роботи з населенням”, а курував політико-ідеологічною роботою референт пропаганди Проводу ОУН (б), якому підпорядковувалися крайові, обласні, окружні, повітові осередки пропаганди¹⁷. Референтура пропаганди складалася з підреферентур: кадрів, суспільно-політичної, вишкільної, шкільної, юнацтва, жіночого юнацтва¹⁸. Протягом 1944–1945 рр. розбудовувалися повітові осередки пропаганди, які проводили політичні вишколи пропагандистів, віднаходили дописувачів до підпільної преси (особливу увагу зверталось на інтелігенцію), подавали тижневі та щоденні радіо-пресові новини, забезпечували цикльостилі, машини до письма, папір, фарби, кальку, радіоапарати і т. д.¹⁹.

У кожному підрозділі УПА мав бути, окрім пропагандиста, політвиховник, призначений за узгодженням з політвиховником при штабі ВО із числа “ідейно-сильних та найкраще політично вироблених членів ОУН”. На них покладалося зобов’язання посилення політико-виховної роботи як серед вояків УПА, так і серед місцевого населення, яке мало бути не тільки пасивним симпатиком націоналізму, але активним учасником національно-визвольної боротьби. Нерідко пропагандистами були вчителі або молоді люди із семирічною (3–5-річною) освітою²⁰.

З метою посилення ідеологічної роботи створювалися т. зв. вишкільні трійки, силами яких здійснювалися “жіночі і мужескі вишколи в даному терені”²¹. Вишкільна програма передбачала вивчення основ українознавства, історії, економіки, географії, політології, культури та літератури України. Особливу увагу було звернено на підготовку масових пропагандистів, які могли б пояснити завдання боротьби українських повстанців, викрити суть радянського тоталітаризму.

Головний осередок пропаганди й інформаційної служби, очолюваний з 1944 р. П.Федунном-“Полтавою”, проводив пропагандистську й видавничу діяльність. У працях ідеологів і публіцистів: Петра Федуна – “Полтави”, Осипа Дяківа – “Горнового”, Дмитра Маївського – “Петра Думи”, Михайла Дяченка – “Марка Боєслава”, Степана Слободяна – “Клима” – найбільше уваги приділено трьом темам: засадам української визвольної боротьби, геополітичній ситуації в Європі та світі в контексті вирішення українського питання, проблемі національних перетворень у СРСР і країнах соцтабору.

Свої ідеї та інформаційні матеріали ОУН (б) і УПА поширювали різними способами, зокрема, шляхом випуску журналів: “До зброї”, “Повстанець”, “Ідея і чин”; газети крайового рівня “За волю України” (1946–1950) – окружного осередку пропаганди (ООП) Калуської округи, “За волю!” – ООП Коломийщини, “Повстанець Гуцульщини” – ООП Коломийщини²². У Карпатському краєвому проводі виходили друком також і художні твори. Найвідомішими повстанськими письменниками були Богдана Світлик – “М.Дмитренко”, У.Левич та Михайло Дяченко – “Марко Боеслав”. Друкарня окружного осередку пропаганди Станіславщини розташовувалася в Чорному лісі біля с. Лужки Болахівського району²³. Загалом, повстанська видавнича діяльність була різноманітною щодо форм і тематики. Дописувачами до підпільних видань були також представники місцевої інтелігенції. Так, зокрема, з редакцією коломиїського окружного осередку пропаганди під псевдо “Берест” співпрацював голова Українського комітету в Косові професор Когут²⁴.

Широко використовували в роботі з місцевим населенням листівки, бесіди, мітинги, збори, святкування національних і релігійних свят тощо. Основними складовими ідеологічної роботи була критика суті сталінського тоталітаризму, його мети й форм досягнення, пояснення справжніх причин війни та її наслідків, ролі в ній російського народу та партократичної верхівки, а також роз’яснення завдань ОУН і УПА, визначення їх внеску в боротьбу за незалежну соборну Українську державу, плекання віри в перемогу, піднесення бойового духу й витривалості народу²⁵. У друкованих виданнях формувалася культ героїв, які полягли, але не здалися в полон. Так, у статті “До останнього набою” в газеті “За Українську Державу” описано бій 1 грудня 1944 р. у селі Кривець Надвірнянського району: “Билися мужньо, завзято, до останнього набою. Завдавши ворогові дошкульних втрат, у безвихідному положенні, не маючи амуніції, щоб не потрапитися живими в руки ворога, 18 повстанців самі себе вбивають. Так битись і так вмирати вміють воїни УПА – прийняті глибокою вірою у святість нашої боротьби – за Волю України”²⁶.

У пропаганді зверталось увагу на соціальні, мовні та інші особливості населення. Ідеолого-пропагандистською роботою було охоплено насамперед селянство, оскільки за соціальним походженням 60% повстанців були селянами, 25% – робітниками, 15% – інтелігенцією²⁷. Однак необхідно було проводити роз’яснювальну роботу й серед мешканців міст: “Це відомо, що до міст, особливо більших, нашому підпіллю сьогодні важко дістатися. А саме там найбільше тих людей, що серед них нам у першу чергу треба вести нашу роз’яснювальну роботу... І їм треба вміти підкидати (чи в будь-який інший спосіб доручувати) нашу підпільну літературу, підсилати відповідного змісту роз’яснювальні листи (анонімні й писані зміненим почерком, очевидно), підсувати різні національно освідомлені, патріотичні книжки, видані в Західній Україні...”²⁸. У методичних порадах “На допомогу пропагандистам” (1944 р.) указувалося на важливості використання радянської риторики та пропагандистських прийомів проти самих більшовиків, зокрема в робітничому питанні. Викриваючи “успіхи” індустріалізації, націоналістичні політвиховники зазначали: “... Закували українську робітничу клясу кайданами, т. зв. трудової дисципліни та потогінними “соцзмаганнями” і приневолити її працювати на нового, найжорстокішого експлуататора – советську державу. Так приковували колись на судах-галерах рабів-невільників”²⁹. Зокрема, у націоналістичному звіті за січень 1945 р. по м. Солотвино зазначалося: “Ставлення робітників до большевицької влади сильно вороже, причиною є соціалістичне змагання, низька зарплатня, експлуатація робітників, які працюють тільки на те, щоб мати документ. До нашого руху робітники ставляться пріємно”³⁰.

Особливу увагу приділяли вихованню молоді, оскільки найбільшу вікову категорію в УПА становила молодь 20–25 років, другими за чисельністю були бійці віком від 26 до 30 років³¹. Гаслом націоналістичної пропаганди було твердження: “Ми за навчання дітей, але проти викорінювання душ”³². У 1945 р. ОУН поширила звернення до всіх директорів, завідувачів та вчителів, у якому зазначалося: “Ми, Українські Повстанці, допоможемо вчителям в охопленні молоді шкільним навчанням, але рівночасно допомагаємо і наказуємо, щоби в виховуванні української молоді зникло вироблювання радянського патріотизму та вщеплювання любові до “найкращого друга – батька Сталіна”³³. Основне завдання учителя – “в теперішній жорстокий час визвольних революційних змагань українського народу зберегти молодь у моральному здо-

ров'ї та підготувати її до нового життя в Українській Соборній Самостійній Державі, в якій вони мають стати вартісними, творчими силами”³⁴.

Окремим напрямом пропаганди була робота серед червоноармійців. Повстанці проводили масштабну агітацію у фронтових районах із проханням допомогти в поваленні радянської влади в Україні та інших національних республіках³⁵. За німецькими радіозведеннями, датованими листопадом 1944 р., повстанцям заборонено “нападати на червоноармійців не в бойовій обстановці... Серед червоноармійців-українців також ведеться агітація за їх перехід на бік УПА і пропаганда проти політичної та соціальної системи Совітів”³⁶. Про дієвість такої пропаганди свідчать радянські джерела, у яких повідомлялося, наприклад, про відмову прикордонників стріляти по повстанцях³⁷. Однак це не стосувалося високопоставлених офіцерів. Так, зокрема, 23 вересня 1945 р. за 15 км до Станіслава під час нападу загинув заступник начальника політвідділу 38-ї армії полковник Голубєв³⁸. З метою не допустити деморалізації бійців Червоної армії контррозвідка зосередилася на знищенні типографій і складів УПА.

Значну увагу приділяли формуванню морального мікроклімату в повстанських загонах: “Взаємна допомога, братерство і т. д. це дуже важливі прикмети доброго відділу. Писати хроніки відділів, закладати хори, веселі вечори уряджувати, видавати стінні газети і т. д.”³⁹. Для забезпечення кваліфікованими кадрами були створені старшинські (офіцерські) школи. Зокрема, 1 березня 1944 р. у районі міста Долина було створено старшинську школу “Олені”, керівником якої став С.Фрасуляк-“Хмель”, згодом її очолив Ф.Польовий-“Поль”⁴⁰. У школі навчалося 350 курсантів, із них 230 – за старшинською і 120 – за підстаршинською програмами. На Гуцульщині підготовкою сотні старшин для групи “Говерла” займалася старшинська школа “Грегит”. “Гайдамаки”, “Чорні чорти”, “Беркути” – підстаршинські школи. У школі “Олені” навчалося 5% осіб, які служили в польській армії, 7% – у німецькій⁴¹.

У запіллі та в бойових діях вагому роль відігравав жіночий чинник. Жінки були задіяні в інфраструктурі УПА: безпосередньо в бойових одиницях, найчастіше чотах, у санітарній службі, розвідці, референтурі пропаганди, а також виконували функції зв’язкових. Зокрема, Калина Лукань – “Галина” була провідником Косівського надрайонного проводу ОУН. Жінки виконували й допоміжні, але життєво необхідні функції: прибирання, приготування їжі, прання білизни, облаштування місць постою в населених пунктах тощо. У листопаді 1944 р. прийнято рішення про розпуск жіночих референтур і про передачу жіночих кадрів ОУН в “Український червоний хрест”, який займався доглядом за хворими і пораненими, а також пропагандою.

Таким чином, повстанські заходи, спрямовані на паралізування діяльності у сфері всіх інститутів радянської влади, активно підтримувало місцеве населення, яке пов’язувало з ОУН та УПА реалізацію своїх мрій про відродження незалежної української держави.

Саме тому з метою обмеження соціальної бази УПА у звільнених від німців районах Станіславщини активно проводилася мобілізація до Червоної армії, яка проходила “за допомогою військових частин, шляхом виловлювання і приводу військовозобов’язаних в райвійськкомат”⁴². Радянські звіти містять такі дані: “З квітня по 10 травня 1944 р. згідно з планів мало явитися на пункти призову 38 512 осіб, а з’явилося лише 36 881 особа. Не з’явилося 1 631. До 21 серпня мало з’явитися 30 268 осіб, з’явилося лише 14 965, ухиляються від призову – 15 303”. Перешкодою для успішного проведення призову й мобілізації партпрацівники називали діяльність українських повстанців, які нищили списки обліку страти військовозобов’язаних, а також страти відповідальних працівників. Зокрема, 16 серпня 1944 р. у с. Пійло Калуського району повстанці вбили “одного з кращих голів сільради, секретаря сільради і трьох бійців винищувального батальйону за те, що останні добре організували явку військовозобов’язаних на збірний пункт райвійськкомату”⁴³.

На території області з метою ліквідації збройного опору було створено п’ять оперативних секторів, до яких входило декілька районів, відновлено УНКВС, а також до області спрямовано бригаду ВВ НКВС чисельністю 1 328 бійців⁴⁴. Однією з найбільших операцій стало прочісування Чорного лісу в серпні 1944 р., під час якого заарештовано 88 осіб⁴⁵.

У радянських звітах наводяться численні факти активної боротьби повстанських загонів, які основними об’єктами операцій восени 1944 р. обирали районні центри як осередки радянської влади, місця дислокації військ НКВС та винищувальних загонів. Пріоритетними в

УПА залишалися засоби збройної боротьби: напади на гарнізони й пости МВС, на компартійно-радянські установи, засідки, нищення комунікаційних споруд та засобів зв'язку, саботажні акції, у тому числі руйнування промислових об'єктів, виробничих приміщень, клубів, терористичні акції проти представників радянських силових структур і партійно-комсомольського активу, а також проти місцевих мешканців, які співпрацювали з радянською владою тощо. Зокрема, у серпні 1944 р. відділи УПА-Захід захопили містечка Перегінське й Рожнятів на Станіславщині. У ніч на 13 вересня здійснено напад на райвідділення НКВС і НКДБ, райвійськомату, райкому партії у м. Богородчани, а також у м. Лисець. 14 вересня було обстріляно автомобіль райпрокурора в районі с. Дубівці. За радянськими даними, у ході проведених операцій з 20 серпня до 15 вересня 1944 р. у Рогатинському, Войнилівському, Рожнятівському, Галицькому, Жовтневому, Богородчанському районах убито 2 041 осіб, захоплено в полон 1 153. Однак у переважній більшості сіл «як не було можливості виїзду активу для організації роботи, так і не можливий виїзд у ці села навіть групами по 5–10 чоловік»⁴⁶.

Разом із тим радянське керівництво використовувало ідеологічно-пропагандистські методи боротьби: «Потрібно протиставити населення бандитам, потрібно, щоб саме населення бандитів било. Адже неможлива одностороння військова робота. До тих пір, поки населення не залучимо до боротьби з бандитами, наші успіхи будуть не дуже добрі»⁴⁷.

Одним із методів боротьби стала інформаційна блокада довкола протистояння між радянським режимом і повстанцями, а також дискредитація українських націоналістів як «банд німецько-фашистських органів»⁴⁸. Усвідомлюючи дієвість націоналістичної пропаганди, радянські парткерівники закликали «розгорнути велику політичну роботу серед населення і особливо серед молоді, відірвати молодь та інтелігенцію з-під націоналістичного впливу»⁴⁹. Тільки у Снятинському районі восени 1944 р. «доповідачі і лектори із районного партійного і радянського активу... прочитали 107 лекцій і доповідей на різноманітні політичні теми, якими охоплено 32 800 осіб. Організовано 32 кружки по вивченню книги Сталіна «Про Велику Вітчизняну війну Радянського Союзу», в яких займаються 530 чоловік. Проведено 50 вечорів художньої самодіяльності в районному центрі і 55 вечорів в селах»⁵⁰.

Незважаючи на розмах ідеолого-пропагандистської роботи, радянський уряд України в грудні 1944 р. дорікав, що «партійні організації Станіславської області і до цих пір слабо ведуть боротьбу з націоналістичною пропагандою українсько-німецьких націоналістів, проявляють повільність і організаційну слабкість у розгортанні масово-політичної роботи»⁵¹. Радянське керівництво зобов'язувало обкоми КП(б)У західних областей докорінним чином покращити політичну роботу серед населення, звернувши особливу увагу на те, щоб партійно-політичною роботою були охоплені всі села, підприємства й установи.

Однак основними залишалися військово-каральні заходи, спрямовані проти повстанського руху й населення, що його підтримувало. 9 жовтня 1944 р. у наказі «Про заходи щодо посилення боротьби з оунівським підпіллям і ліквідації збройних банд ОУН в західних областях Української РСР» ішлося про спрямування в Станіславську область 19 стрілкової бригади внутрішніх військ НКВС з метою знищення збройного підпілля УПА і ОУН (б), передбачалися репресивні заходи щодо членів сімей повстанців, а також осіб, які ухилялися від мобілізації. На думку секретаря Станіславського обкому партії М.Слоня, причинами продовження опору були «недисциплінованість і м'якотілість серед частини командного складу військових командирів і начальників органів НКВС і НКДБ, в результаті чого при зіткненнях багатьох беруть в полон, а не знищують»⁵².

Особливу увагу радянське керівництво приділяло організації агентурно-оперативних заходів. Загалом у західноукраїнському регіоні агентурна мережа НКВС налічувала 175 резидентів, 1 196 агентів і 9 843 інформатори⁵³. У Станіславській області на початок 1945 р. було 1 163 інформатори «з числа контрреволюційного елементу»⁵⁴. До середини 1945 р. створено 157 спеціальних провокативних груп, які діяли під виглядом загонів УПА. За звітами представників радянських спецслужб, «груба провокаційна і не розумна робота низки спецгруп, а також самочинство і насильство над мирними мешканцями з боку учасників спецгруп не тільки не полегшують боротьбу з бандитизмом, але, навпаки, ускладнюють її, підривають авторитет радянської законності...»⁵⁵. Націоналістичне підпілля розгорнуло терор проти тих, хто співпра-

цював з радянською владою: “Разом зі Сталіним, хрущовими, литвинами, слонями повиснете і ви, як повисли ви служники Гітлера і гестапо”⁵⁶.

З метою спровокувати репресії з боку СБ ОУН радянські спецслужби навмисно заарештовували й відпускали повстанців, підкидали компрометуючі матеріали, що погіршувало моральний клімат підпілля⁵⁷.

Незважаючи на військові та ідеолого-політичні заходи радянської влади, на кінець 1944 р. кількість антирадянських виступів зросла до 400, особливо в Жаб'євському, Тлумацькому, Більшівцівському, Жовтневому й Станіславському районах⁵⁸. На 1 жовтня повстанці організували 78 нападів у районах області. Зокрема, у Надвірнянському районі тільки за чотири дні жовтня здійснено три напади⁵⁹. 24 листопада 1944 р. “напали два рої з чоти Чорноти на НКГБ в Станіславі. Обстріляно стійкових з кулеметів, а також обстріляно центр міста гранатометом. У місті повстала паніка. Оборона міста ввійшла в контратаку. Самі між собою більшовики стрілялися до год. 4-ої рано. Вони підтягнули на краї міста гармати й зенітки. Наші вицофали без втрат, залишаючи в місті кількадесят ворожих трупів. Особливо відзначилися в цій акції кулеметчики ст. стрілець Шейк і ст. Мурза, які, перебігаючи вздовж міста, обстрілювали важніші ворожі пункти з кулеметів.

20. XI. 44. чота Морозенка в часі рейду напала на охорону “істреб” у с. Ляхівці (пов. Станіславів). У бою знищено цілу ворожу заставу в числі 12 людей.

24. XI. 44. сотня Гамалії під командуванням сотенного Пирога напала на м. Лисець (пов. Стан.). В Старому Лисці розбито ворожу заставу і здеморалізовано вогнем ворога в місті...

24. XI. 44. відділ УПА “Месники” робив акцію на м. Богородчани. Розбито НКВД, НКГБ і военкомат...

24. XI. 44. сотня “Звірів” під командуванням Славка зробила наскок на місто Солотвино (пов. Надвірна). Дві чоти вдерлися до міста, спалили НКВД і НКГБ та випустили 80 в'язнів. Більшовицької залоги в місті було около 150 чоловік. У вогні згоріло 8 большевиків, 9 забито, 12 ранено, а 4 самі себе розстріляли”⁶⁰.

У ніч із 6 на 7 листопада 1944 р. у селі Уторопи було спалено сільраду, а її голову й секретаря захоплено в полон; подібна ситуація повторилася і в селах Космач і Яблунів⁶¹. 6 грудня вночі було здійснено напад на РВ НКВС, НКДБ і райвійськкомат Тисмениці⁶². Начальник обласного НКВС Завгородній на зборах партійного активу Станіславської області повідомляв про напади упівців у грудні 1944 р. на Солотвино, Більшівці, Тлумач⁶³.

Індивідуальний терор був однією з найпоширеніших форм боротьби повстанців. Зокрема, 10 листопада 1944 р. у Перегінському районі було вбито 26 пропагандистів⁶⁴. Тільки в Чернелицькому районі протягом 1944 р. загальні втрати партійно-радянського активу становили 39 осіб, серед яких начальники районного відділу НКВС і НКДБ⁶⁵.

Збройні напади на міста здійснювалися повстанцями також з метою звільнення заарештованих побратимів, одержання ліків та одягу. Зокрема, 24 вересня 1944 р. дві чоти повстанців у Солотвино звільнили близько 80 в'язнів⁶⁶. 17 листопада 1944 р. у Товмачі “знищено тюремну сторожу та визволено 150 ув'язнених українських громадян, а тюрму підміновано й висаджено в повітря”⁶⁷. 20 грудня 1944 р. у Товмачі силами повстанців було звільнено з в'язниці “45 в'язнів. У вуличних боях убито біля 60 большевиків, знищено будинок міліції і тюрму”⁶⁸. У січні 1945 р. було здійснено збройний напад на Косівську лікарню, у якій перебували поранені упівці”⁶⁹.

Як свідчать джерела, систематичними були руйнування мостів повстанцями. Начальник обласного НКВС Завгородній на зборах партійного активу Станіславської області 8 грудня 1944 р. повідомляв, що міст на Тисменицю “руйнують кожен день”⁷⁰. Тільки по Солотвинському району в період з 1 до 20 січня 1945 р. було підірвано 8 мостів⁷¹.

Активізація дій повстанців зумовила проведення в жовтні – грудні 1944 р. 72 військово-чекістських операцій, у ході яких вилучено 14 мінометів, 5 гармат, 181 ручний кулемет, 698 снарядів, 1 327 гвинтівок, 41 пістолетів, 7 381 грана, знищено 7 бункерів, 4 шпиталі⁷². За цей період загальні втрати повстанців становили 11 964 особи, а з радянської сторони – 2 871⁷³. Однак в окремих районах, зокрема Долинському, за визнанням місцевого партапарату, “за останні 5 місяців немає ніяких результатів у боротьбі з бандоунівським підпіллям”⁷⁴. На

10 січня 1945 р., згідно з радянськими звітами, на Станіславщині діяли 34 групи чисельністю 4 470 осіб⁷⁵. Указувалося, що на кінець 1944 р. УПА “оперує невеликими відділами або бандами, практикуючи несподівані напади, саботажі, диверсії, поширення чуток і паніки, ліквідовуючи радянських функціонерів, здійснюючи пропаганду тощо”⁷⁶.

На початку 1945 р. радянським керівництвом у постанові “Про посилення боротьби з українсько-німецькими націоналістами в західних областях України” визначено серію заходів: агітаційно-пропагандистська робота в селах, розширення мережі агентури, проведення обліку населення до 15 лютого в сільській місцевості західних областей УРСР. Не обліковані, йшлося в документі, “будуть вважатися учасниками банд і до їхніх родичів будуть застосовуватися репресії, аж до арешту і виселення”. Передбачалося посилити діяльність винищувальних загонів групами сприяння та охорони громадського порядку. Згодом радянські партфункціонери доповідали, що облік населення не було здійснено в повному обсязі. Так, у Станіславській області його зі значними труднощами провели в 520 сільрадах із 695 наявних⁷⁷.

Ця ж постанова передбачала завдання створити винищувальні батальйони з місцевого населення в кожному районі, а де це є можливим – то і у великих селах; домогтися того, щоб ядро кожного батальйону складала невелика група з партизанів чи інших осіб, які мають досвід боротьби з бандитами; створити в кожному населеному пункті групи сприяння винищувальним батальйонам з місцевих жителів⁷⁸.

З 25 січня обкоми КП(б)У західних областей України щоденно доповідали ЦК КП(б)У про хід боротьби з бандитизмом і надавали зведені дані у формі таблиці⁷⁹:

Щоденне зведення

Про хід боротьби з бандитизмом по.....області за.....місяць 1945 р.

№	Назва району	Кількість бандитів	Кількість банд-проявів	Взято в полон	Явилось з повинною	Убито	Наші втрати		Виселено сімей бандитів	Виявлено бункерів	Захоплено зброї	Захоплено інших трофеїв
							У військах	парт-актив				

У січні 1945 р. на Станіславщині точилися важкі бої в рамках “Великої блокади”, однак виконати завдання ЦК КП(б)У – завершити розгром УПА до 15 березня – не вдалося. Значні втрати (за січень 1945 р. – 945 убитих, 1 323 полонених повстанців⁸⁰) змусили реорганізувати УПА з метою збереження особового складу. Наприклад, частина відділів збиралася тільки для виконання бойового завдання, демобілізовано нестійкий елемент, а також осіб із проблемами здоров’я. Також ставилося завдання під прикриттям “легалізації замаскувати оунівські кадри, впровадивши їх у державний апарат, в армію, в усі галузі економічного і культурного життя”⁸¹.

Разом із тим тривало збройне протистояння національно-визвольних сил із військами НКВС і НКДБ. Зокрема, у ході боїв за Космач 30 січня 1945 р. курені “Гайдамаки” і “Гуцульський” знищили 140 бійців НКВС і декілька десятків узяли в полон⁸². За радянськими даними, станом на 15 березня 1945 р. у Станіславській області діяло 11 загонів УПА чисельністю 2 150 чол.⁸³.

26 лютого 1945 р. на засіданні Політбюро ЦК КП(б)У підкреслювалося, що в низці сіл Станіславської області не вдалося створити навіть сільську раду. Таких сіл станом на 20 лютого 1945 р. налічувалося 31. Не вистачало в області й 132 уповноважених міліції. Фактично 264 села були поза контролем радянської влади⁸⁴.

Авторитету більшовицькій владі не додавали факти мародерства, пияцтва, порушення законності, здійснені її представниками, про що свідчать самі радянські джерела. Зокрема, про це доповідав секретар Станіславського обкому партії М.Слонь на зборах партійного активу області 8 грудня 1944 р.⁸⁵. У постанові ЦК КП(б)У “Про факти грубих порушень радянської законності в Західних областях УРСР” від 21 березня 1945 р. зазначалося: “В Снятинському районі, Станіславській області, в грудні 1944 р. без суду і слідства працівниками підсобного господарства НКДБ було розстріляно 7 осіб... Існували факти незаконного вилучення майна, проведення обшуків. У багатьох випадках зловживання прикриваються нібито боротьбою з

українсько-німецькими націоналістами”⁸⁶. У повідомленні для М.Хрущова, складеному прокурором Р.Руденком, “Про факти грубих порушень радянської законності в Західних областях УРСР” наведено ряд таких фактів у Станіславській області⁸⁷. Загалом у Станіславській області за п’ять місяців (із жовтня 1944 р. до березня 1945 р.) було зареєстровано 119 випадків порушення законності⁸⁸.

Одним із важливих засобів радянзації західноукраїнського регіону стала політика ліквідації УГКЦ, основні положення якої розробляв полковник держбезпеки Г.Карпов – голова Ради в справах Російської православної церкви. У квітні 1945 р. розпочалися арешти греко-католицького духовенства, які викликали негативну реакцію західноукраїнського населення. 28 травня 1945 р. члени ініціативної групи звернулись із закликом переходу уніатів у православ’я. Репресивні методи щодо духовенства призводили до того, що “можна було залякати і найвідважніших та підкорити їх і отримати різні покаянні заяви”⁸⁹. Однак значна частина греко-католицького духовенства висловилося категорично проти переходу в православ’я. На захист УГКЦ виступили й повстанці. Зокрема, у листівці “Українці греко-католики!” зазначалося: “... Коли акцію переходу греко-католицької церкви на православ’є нині ініціює і переводить жорстокий большевицький окупант, застосовуючи при тому таких гестапівських метод, як тюрми, тортури і розстріли греко-католицьких єпископів і священників, то ми заявляємо всім котельникам і мельникам, що ми є проти цієї акції, бо вважаємо її суто політичною акцією...”⁹⁰. При загонах УПА часто функціонували військові капелани як греко-католицького, так і православного віросповідань (часто обидва водночас). Вони проводили головні обрядові відправи на свята (Різдво, Пасху, Трійцю, Покрову тощо) і в будні: благословляли в бій, проводили ранішню та вечірню молитву, поминали померлих.

Із 7 квітня до кінця червня 1945 р. тривала друга “велика блокада” на Станіславщині. Було проведено 576 операцій, під час яких розбито 23 повстанські загони, убито 3 208, узято в полон 15 471 особу⁹¹. Своєю чергою, відділи УПА на території Станіславщини за перше півріччя 1945 р., за повстанськими даними, провели 181 бойову операцію, і втрати радянської сторони становили 3 975 чол. убитими, 1 383 – пораненими. Незважаючи на значні військові сили, залучені радянським урядом, за визнанням начальника Яблунівського РВ НКДБ Огорєлишева, “підпільні організації ОУН є майже в кожному селі”. Об’єктом нападів повстанців упродовж травня – червня 1945 р. стали районні центри Надвірна, Галич, Яворів, Солотвино, Делятин, Радехів, Жаб’є, Яблунів, Ланчин, Корець⁹². Чисельність “Карпати-Говерла” на літо 1945 р. становила 5 тис. повстанців⁹³. Із завершенням радянсько-німецької війни розпочався новий наступ проти національно-визвольного руху.

Таким чином, тактика боротьби визвольних сил у 1944–1945 рр. на Станіславщині співвідносилася з радянською політикою на західноукраїнських землях. Збройна боротьба тривала в умовах посилення репресій радянської влади проти західноукраїнського населення, створюючи перешкоди на шляху радянзації краю. Значну увагу відводили заходам, спрямованим на паралізування діяльності в регіоні всіх інститутів радянської влади. Серед них: напади на гарнізони й пости НКВС, на компартійно-радянські установи, засідки, нищення комунікаційних споруд та засобів зв’язку, саботажні акції, у тому числі руйнування промислових об’єктів, виробничих приміщень, клубів, терористичні акції проти представників радянських силових структур і партійно-комсомольського активу, а також проти тих, хто співпрацював з радянською владою.

З метою нейтралізації визвольних сил радянська влада перекидала на терен додаткові збройні резерви; посилювала репресії стосовно сімей повстанців; здійснювала арешти, депортації; активізувала діяльність спецгруп каральних органів; збільшила мережу агентури. Можливості радянської системи були потужними не тільки у військовому, але й ідеологічно-політичному плані.

Незважаючи на переваги радянської сторони в матеріальних і людських ресурсах, ізоляцію ОУН та УПА від міжнародних чинників, національно-визвольний рух на Станіславщині продовжив боротьбу за незалежну Україну, отримавши широку морально-психологічну й матеріальну підтримку з боку місцевого населення.

1. Кірсанова О. А. Розвиток політичної активності трудящих західних областей УРСР у процесі будівництва основ соціалізму / О. А. Кірсанова. – К., 1981. – С. 13.
2. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України), ф. 1, оп. 23, спр. 893, арк. 7.
3. Державний архів Івано-Франківської області (Держархів Івано-Франківської обл.), ф. 38 П, оп. 1, спр. 8, арк. 10.
4. Ярош Б. О. Тоталітарний режим на західноукраїнських землях, 30–50-ті роки ХХ століття (історико-політологічний аспект) / Б. О. Ярош. – Луцьк, 1995. – С. 17.
5. Гулай В. Кадрова політика радянського режиму в західних областях України (друга половина 40-х – 50-ті роки ХХ ст.) / В. Гулай // Вісник Львівського університету. Серія історична. Вип. 37, ч. 2. – Львів, 2002. – С. 195.
6. Літопис УПА. Нова серія. Т. 3 : Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля : директивні документи ЦК Компартії України 1943–1959 / упоряд. О. Вовк, І. Павленко, Ю. Черченко. – К. ; Торонто, 2001. – С. 117.
7. Патриляк І. “Встань і борись! Слухай і вір...” : українське націоналістичне підпілля та повстанський рух 1939–1960 рр. / І. Патриляк. – Львів, 2012. – С. 224.
8. Шанковський Л. Тринадцять літ / Л. Шанковський // Альманах Станіславівської землі. Т. 1. – Нью-Йорк ; Торонто ; Мюнхен, 1975. – С. 185–186.
9. Содоль П. Українська повстанча армія 1943–1949. Другий довідник / П. Содоль. – Нью-Йорк, 1995. – С. 171–180.
10. Там само. – С. 177–180.
11. Патриляк І. Указ. праця. – С. 234.
12. Петро Федун-“Полтава”. Концепція Самостійної України. Т. 1 : Твори / упоряд. і відп. ред. М. В. Романюк ; НАН України ; Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича ; Галузевий державний архів Служби безпеки України. – Львів, 2008. – С. 536.
13. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (ЦДАВО України), ф. 3836, оп. 1, спр. 16, арк. 1.
14. Там само, арк. 4–5.
15. Там само, арк. 6.
16. Там само, ф. 3833, оп. 1, спр. 62, арк. 21.
17. Марчук І. Структура ОУН на Волині у період Другої світової війни / І. Марчук // Український визвольний Рух / Центр досліджень визвольного руху, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Львів, 2004. – 36. 3. – С. 200.
18. Стародубець Г. Генеза українського повстанського запілля / Г. Стародубець. – Тернопіль, 2008. – С. 284.
19. ЦДАВО України, ф. 3836, оп. 1, спр. 2, арк. 94.
20. Там само, спр. 1, арк. 5.
21. Літопис УПА. Нова серія. Т. 2. – К. ; Торонто, 1999. – С. 250.
22. Стасюк О. Видавничо-пропагандивна діяльність ОУН (1941–1953 рр.) / О. Стасюк. – Львів, 2006. – С. 244, 248, 251.
23. Там само. – С. 57.
24. Літопис нескореної України : документи, матеріали, спогади. Кн. 2 / відп. ред. Я. Лялька ; упоряд. Я. Лялька, Р. Корито, М. Онишкевич [та ін.]. – Львів, 1997. – С. 488.
25. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 2968, арк. 44–54.
26. Там само, спр. 1717, 116 арк.
27. Киричук Ю. Український національний рух 40–50-х рр. ХХ ст.: ідеологія і практика / Ю. Киричук. – Львів, 2003. – С. 142.
28. Петро Федун-“Полтава”. Указ. праця. – С. 535.
29. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 4972, арк. 22.
30. Держархів Івано-Франківської обл., ф. Р-33-П, оп. 1, спр. 11, арк. 72.
31. Патриляк І. Указ. праця. – С. 266.
32. Держархів Івано-Франківської обл, ф. Р-33-П, оп. 1, спр. 11, арк. 70.
33. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 1716, арк. 3.
34. Там само, арк. 3 зв.
35. Патриляк І. Указ. праця. – С. 462.
36. ЦДАВО України, ф. КМФ-8, оп. 1, спр. 166, арк. 55–56.
37. Держархів Івано-Франківської обл., ф. 1П, оп. 1, спр. 170, арк. 49–52.

38. Літопис УПА. Нова серія. – Т. 4 : Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля : інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС-МВС, МДБ-КДБ : 1943–1959. Кн. 1 : 1943–1945 / упоряд. А. Кентій, В. Лозицький, І. Павленко. – С. 468.
39. ЦДАВО України, ф. 3836, оп. 1, спр. 16, арк. 2.
40. Ремесло повстанця : зб. праць підполковника УПА Степана Фрасуляка-“Хмеля” / ред. і упоряд. Р. Забілий. – Львів, 2007. – С. 6.
41. Патриляк І. Указ. праця. – С. 239.
42. Сергійчук В. Десять буремних літ : Західноукраїнські землі у 1944–1953 рр. : нові документи і матеріали / В. Сергійчук. – К., 1998. – С. 121.
43. ЦДАГО України, ф. 1, спр. 928, арк. 140–143.
44. Андрухів І. Станіславівщина: двадцять буремних літ (1939–1959) : Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз / І. Андрухів, А. Француз. – Рівне ; Івано-Франківськ, 2001. – С. 106.
45. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 928, 198 арк.
46. Там само, спр. 919, арк. 80–83.
47. Держархів Івано-Франківської обл., ф. 1П, оп. 1, спр. 170, арк. 35–40.
48. Там само, спр. 169, арк. 46.
49. Там само, арк. 46–53.
50. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 893, арк. 22.
51. Там само, арк. 22–23.
52. Там само, спр. 919, арк. 84–85.
53. Лисенко О. Є. Боротьба збройних відділів ОУН і УПА з радянським карально-репресивним апаратом / О. Є. Лисенко // Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія : історичні нариси / відп. ред. С. В. Кульчицький ; НАН України ; Ін-т історії України. – К. : Наук. думка, 2005. – С. 377.
54. Держархів Івано-Франківської обл., ф. Р-753, оп. 1, спр. 63, арк. 34.
55. Сергійчук В. Тавруючи визвольний прапор : Діяльність агентури та спецбоївків НКВС-НКДБ під виглядом ОУН-УПА / В. Сергійчук. – Вид. 2-ге, доп. – К., 2006. – С. 115.
56. Стасюк О. Указ. праця. – С. 134.
57. Веденєєв Д. В. Меч і тризуб : Розвідка і контррозвідка руху українських націоналістів та УПА (1920–1945) / Д. В. Веденєєв, Г. С. Биструхін. – К., 2006. – С. 212–222.
58. Держархів Івано-Франківської обл., ф. Р-584, оп. 1, спр. 2, арк. 32.
59. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 893, арк. 23.
60. ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр. 155, арк. 64 а.
61. Держархів Івано-Франківської обл., ф. 38 П, оп. 1, спр. 8, арк. 9.
62. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 929, арк. 107–111.
63. Держархів Івано-Франківської обл., ф. 1-П, оп. 1, спр. 70, арк. 35.
64. ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 2, спр. 89, арк. 272.
65. Держархів Івано-Франківської обл., ф. 12-П, оп. 1, спр. 47, арк. 6.
66. ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 2, спр. 89, арк. 251.
67. Там само, арк. 272.
68. Там само, арк. 252.
69. Держархів Івано-Франківської обл., ф. Р-21-П, оп. 1, спр. 3, арк. 3.
70. Там само, ф. 1-П, оп. 1, спр. 170, арк. 38.
71. Там само, ф. Р-33-П, оп. 1, спр. 113, арк. 3.
72. Андрухів І., Француз А. Указ. праця. – С. 128–129.
73. Там само. – С. 130.
74. Держархів Івано-Франківської обл., ф. 12-П, оп. 1, спр. 46, арк. 14–14 зв.
75. Літопис нескореної України : документи, матеріали, спогади. Кн. II / відп. ред. Я. Лялька ; упоряд. : Я. Лялька, Р. Корито, М. Онишкевич [та ін.]. – С. 170–171.
76. ЦДАВО України, ф. КМФ-8, оп. 1, спр. 166, арк. 34–56.
77. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 16, спр. 29, арк. 141–142.
78. Там само.
79. Там само, арк. 57.
80. Сергійчук В. Десять буремних літ : Західноукраїнські землі у 1944–1953 рр. : нові документи і матеріали / В. Сергійчук. – К., 1998. – С. 216.
81. Ліквідація УГКЦ (1939–1946) : документи радянських органів державної безпеки / упоряд. С. Кокін, Н. Сердюк, С. Сердюк ; за заг. ред. В. Сергійчука. – К., 2006. – Т. 1. – С. 399.
82. Андрухів І., Француз А. Указ. праця. – С. 138.

83. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 16, спр. 29, арк. 183–205.
84. Там само, арк. 143.
85. Держархів Івано-Франківської обл., ф. 1П, оп. 1, спр. 170, арк. 75–78.
86. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 16, спр. 29, арк. 188.
87. Там само, арк. 192–196.
88. Там само, спр. 2434, арк. 1–12.
89. Мудрий С. Нарис історії Церкви в Україні / С. Мудрий. – Івано-Франківськ, 1999. – С. 484.
90. Сергійчук В. Нескорена церква : Подвижництво в греко-католиків України в боротьбі за віру і державу / В. Сергійчук. – К., 2001. – С. 75.
91. Держархів Івано-Франківської обл., ф. Р-584, оп. 1, спр. 6, арк. 13–14.
92. Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія : історичні нариси / відп. ред. С. В. Кульчицький. – К., 2005. – С. 366.
93. Патриляк І. Указ. праця. – С. 234.

В статье охарактеризованы идейные принципы, формы и методы борьбы УПА и ОУН (б) с карательными структурами советской тоталитарной системы на Станиславицине в 1944–1945 гг. Освещена пропагандистская деятельность и основные элементы идейно-политического воспитания освободительных кадров и населения Станиславицины. Утверждено, что тактика борьбы освободительных сил в 1944–1945 гг. соотносилась с советской политикой в регионе. Проанализированы мероприятия местного партаппарата, направленные на советизацию региона в общесоветскую политическую, экономическую и культурно-духовную структуру: переброска дополнительных вооруженных резервов, деятельность спецгрупп НКВД и НКГБ, которые своими действиями провоцировали местное население против УПА, аресты, амнистии, проведение широкой советской пропагандистской акции, направленной на подрыв социальной базы национального подполья. Доказано, что повстанческо-партизанское движение на территории Станиславской области было одним из самых организованных и динамических, поскольку имело значительную поддержку со стороны местного населения.

Ключевые слова: украинская национально-освободительная борьба, Украинская повстанческая армия, ОУН (б), советские карательные органы, НКВД, НКГБ, Станиславицина.

The article describes the ideological principles, forms and methods of struggle UPA and OUN (b) of the punitive nature of the Soviet totalitarian system on Stanislavivschyna in 1944–1945 highlighted advocacy and basic elements of ideological and political education liberation rate and population Stanislavivschyny. Approved that the tactics of the struggle of the liberation forces in 1944–1945 he was correlated with the Soviet policy on Stanislavivschyna. Analyzed measures of local party apparatus, directed at the region in general Sovietization Soviet political, economic, cultural and spiritual structure: the transfer of additional military reserves work and NKVD NKVD special groups whose actions provoked the local people against the UPA boyivku OUN, arrests, Amnesty, conducting extensive Soviet propaganda campaign aimed at undermining the social base of the national underground. It is proved that the rebel-partisan movement in the Stanislav region was one of the most organized and dynamic, as opposed to significant support from the local population.

Keywords: Ukrainian national liberation struggle, the Ukrainian Insurgent Army, the OUN (b), the Soviet punitive organs of the NKVD, NKVD, Stanislavivschyna.

УДК 94(4)1945(п39)

Іван ПЕНДЗЕЙ

ВІД “ЕПОХИ М.ГОРТІ” ДО “ЕПОХИ Я.КАДАРА”: ПЕРЕДІСТОРІЯ КОМУНІСТИЧНОГО ТОТАЛІТАРИЗМУ В УГОРЩИНІ

У статті дана побіжна порівняльна характеристика двох важливих періодів у новітній історії Угорщини, відомих у науковій літературі як “епоха М.Горті” й “епоха Я.Кадара”. Висвітлено становище народного господарства, важкі для країни наслідки війни. Особливу увагу приділено наростанню кризи гортистського режиму, політичному курсу правителя – відновленню контактів з Англією й США, участь їхніх військ в окупації країни, вимушеність звернення з проханням про перемир’я до Й.В.Сталіна.